

Boschstraat 57 Breda

Bouwhistorische verkenning

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Boschstraat 57 Breda

Bouwhistorische verkenning

Leiden, december 2007

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Opdrachtgever

Gemeente Breda

Bouw- en Woningtoezicht
Postbus 3920
4800 DX BREDA

Uitvoering

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Plantage 23
2311 KG LEIDEN
T +31 (0)71 566 33 10
info@bouwhistorie-leiden.nl

© Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en het uitvoerend bureau.

Voorwoord

In opdracht van de Gemeente Breda, afdeling Bouw- en Woningtoezicht, heeft Dröge, Bureau voor Bouwhistorie een bouwhistorische verkenning verricht van het pand Boschstraat 57 te Breda.

De recente aanbouwen achter en rechts, stammend uit het midden van de jaren tachtig, hebben geen monumentale waarden (verwijdering is mogelijk). Zij worden buiten beschouwing gelaten.

Het onderzoek is uitgevoerd door drs. J.W. Veerman. Bij onderzoek en rapportage zijn de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek 2000 gehanteerd. Dit rapport kan bij toekomstige bouwplannen worden gebruikt om een beter inzicht te hebben in de bouwgeschiedenis en de historische opzet en structuur van het pand. De bouwhistorische waardestelling en advisering zijn opgenomen om het onbedoeld verdwijnen van historisch waardevolle elementen te voorkomen.

De afbeeldingen zijn, tenzij anders vermeld, afkomstig van Dröge, Bureau voor Bouwhistorie. De waarderingsplattegronden zijn door ons vervaardigd met als onderlegger de 'bestaande toestand' van Architectenburo Fred Jacobs.

Leiden, december 2007

Drs. J.F. Dröge

1

Bouw- en gebruiksgeschiedenis

Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

De Boschstraat is de historische uitvalsweg in de richting van 's-Hertogenbosch. In de middeleeuwen lag de straatweg net buiten de stad, in het verlengde van de Catharinastraat. Aan het begin ervan stond de Gasthuysyndische Poort die was vernoemd naar het gasthuis, dat ter plaatse lag van de huidige Beyerd.

De voorstad die in de loop der tijd langs het Gasthuyseynde groeide, was in de 16de eeuw zozeer verstedelijkt, dat men hem omstreeks 1530 binnen nieuwe vesting trok. In plaats van aan het begin, kwam er een stadspoort aan het einde van de straat, de Bossche Poort.

Op grond van deze stedenbouwkundige geschiedenis mag het geen verbazing wekken dat het pand Boschstraat 57 nog een 16de-eeuws deel bevat.

Bouwfasen

1. De onder het deel linksvoor behouden kelder suggereert dat hier in de 16de eeuw reeds een huis is gebouwd. Misschien stonden er op de huidige brede kavel ooit twee huizen naast elkaar. Heeft de knik in de linkergevel hiermee te maken? ;

2. De achter elkaar gelegen twee vleugels en de kapconstructies stammen uit de (eerste helft van de) 17de eeuw. De bouw-massa van het nu nog bestaande eigenlijke huis gaat zover terug;

3. Het ligt voor de hand dat in de loop van de 17de of in de 18de eeuw verdere modernisering – zeker aan het interieur – hebben plaatsgevonden. Hierop hebben we vooralsnog geen zicht;

4. In de tweede helft van de 19de eeuw (XIX c?) bouwt men de voorgevel. De blokkenbepoistering van de andere gevels is gelijktijdig. Het lijkt alsof ook de fraai aangeklede vertrekken beneden een deel van hun uitmonstering toen kregen;

5. 1903: Verbouwing van de begane grond en verdieping. Wát er toen vernieuwd is, is niet helemaal duidelijk. De vertrekken bevatten decoraties die met de voorgevel samenhangen. In elk geval zijn de betimmeringen in de gang, de art deco-decoraties en het gekleurde glas in lood door J.W. Gips (Den Haag) van 1903. Zie de volgende paragraaf over de opdrachtgever Smits van Waesberghe;

6. 1926: Aanbouw van de serre (de vroegste ons bekende tekening). Toen vonden ook andere wijzigingen in het vertrek rechts-achter plaats, zoals de betimmeringen die de oudere imiteren op de plaats van de schuifdeuren en de schouw;

7. 1937: Sloop van remise en bergplaats linksachter, vervolgens bouw van de garage en werkplaatsen;

8. 1938: Wijziging van de voorgevel (een ingreep met onbekende strekking);

9. 1958: Vestiging van Raffy of het "Repatrianten Te Huis (Indonesië)";

10. 1962: De bouw van de liftschacht met machinekamer. Ook de vergroting van de zolder- of mezzaninovensters aan de voorzijde had toen plaats;

11. 1978: Verbouwing, die vooral brandpreventief was, maar ook de nieuwe 'verhokte' indeling boven en constructief ingrijpen op de tweede verdieping meebracht;

12. 1986: De uitbreiding en vernieuwing van het pensiongebouw. Hierbij kwam de bulk aan indifferent gewaardeerde aanbouwen tot stand;

13. 1996: Verdere verbouwing en uitbreiding.

Bouwcampagnes omstreeks 1900: Smits van Waesberghe

Het is vrij algemeen bekend dat het een van de leden uit de brouwersfamilie Smits van Waesberghe was die Boschstraat 57 omstreeks 1900 liet verbouwen. De familie (althans de Smits-tak ervan) was vanaf de vroege 19de eeuw eigenaar van de bierbrouwerij *De Drij Hoefijzers*. Deze was al in de 16de eeuw gebouwd in de Boschstraat, maar had aanvankelijk de naam *Den Boom*. De historische locatie ligt veel meer naar het zuidwestelijke uiteinde van de Boschstraat, ongeveer ter hoogte van het weer verdwenen 20ste-eeuwse Luxortheater. Een ruimtelijke relatie tussen de brouwerij en het huis op nr. 57 bestaat dus niet.

De twee verbouwingen van Boschstraat 57 die het meest van invloed zijn op het huidige uiterlijk van het huis (gevels resp. interieurs) vonden overigens relatief kort voor en kort na de verhuizing van de brouwerij naar de Ceresstraat in 1887 plaats. Vooral de vergelijking van de nieuwe Drie Hoefijzers met de ingrepen aan nr.57 in het eerste kwart van de 20ste eeuw zou interessante parallellen kunnen opleveren met betrekking tot de aankleding; art deco, glas in lood etc.

Monumentstatus

Het pand is Rijksmonument (nr. 10103) en heeft de volgende redengevende omschrijving: "Huis met twee zadeldaken evenwijdig aan de gepleisterde en omstreeks 1870 van stucwerk voorziene lijstgevel. Zijgevel aan de Duivelshoek."

2

Bouwhistorische beschrijving

Inleiding

De hoofdonderdelen van het gebouw worden aangeduid door de toevoegingen 'voor', 'links', 'achter' en 'rechts', gerelateerd aan de Boschstraat. Per kleiner onderdeel (beschrijving van wand in vertrek, enkele gevel etc.) wordt van links naar rechts beschreven, gerekend vanuit de positie staande voor of kijkend naar de wand of gevel.

Stedenbouwkundige situering

Het pand is gelegen aan de Boschstraat. Het bouwblok wordt begrensd door de Duivelshoek links, de Valkenstraat achter en de Korte Boschstraat rechts. Boschstraat 57 staat op een zeer diepe kavel, waarvan de achterste helft uit een verwilderde tuin bestaat.

Exterieur

Bouwmassa

Het eigenlijke huis heeft een rechthoekige plattegrond en bestaat uit twee achter elkaar gelegen vleugels. Het pand heeft drie bouwlagen plus zolder. De tweede verdieping is in het recente verleden door horizontale splitsing van de zolder tot stand gekomen. De twee zadeldaken met topgevels liggen evenwijdig aan de Boschstraat. Het deel linksvoor heeft een kelder.

Linksachter het huis ligt haaks erop en aan de steeg (Duivelshoek) een veel jongere vleugel met drie lagen en plat dak. Rechts van het huis staat een even jong pand dat eveneens tot het complex behoort. Het heeft weer drie lagen en plat dak. Hier achter is een volgend bouwdeel geplaatst. Tussen het oude huis en het jongere is een deel van de steeg opengelaten, maar wel overkapt door het dak van de binnenplaats die over één bouwlaag werd dichtgezet. Deze overkapping sluit aan op de achtergevel van het oude huis.

Hieronder wordt alleen het oude huis, het eigenlijke monument, behandeld.

Vorgevel

De vorgevel telt drie bouwlagen en heeft vijf vensterassen die op onderling gelijke afstand staan. In het midden is de deurpartij geplaatst. De overige traveeën bevatten vensters. Zij worden verticaal gescheiden door pilasters en horizontaal door diverse banden en lijsten. De pilasters bevatten op de eerste en tweede bouwlaag nissen. Er is geen sprake van een of meerdere vooruitspringende delen in het gevelvlak. Maar de enorme gootlijst suggereert zijrisa-

lieten: Aan weerszijden van eerste en vijfde travee kraagt hij verder uit, rustend op dubbele klauwconsole. De pilasters tussen tweede, derde en vierde venster bevatten weer verdiepte vakken.

De gevel begint met een plint in hardsteen. Aan de linkerzijde zijn twee bescheiden kelderopeningen te vinden. De deur heeft een stoep van een enkele optrede. Daarboven bevat de gevel wit geschilderd pleisterwerk. Op het dak liggen latere, maar traditioneel ogende geglazuurde pannen.

De begane grondvensters bevatten elk twee (schuif)ramen. Zij bezitten een hardstenen lekdorpel op consoles. De bovenhoeken van de vensters zijn afgerond. De grijs geschilderde kozijnen zijn vervaardigd van stucwerk en hun profielen liggen voor het gevelvlak. Midden op de bovendorpel bevindt zich steeds een krul (Neo-Lodewijk XIV). De entree bevat twee deuren die blank gelakt zijn. Alle bovenlichten zijn gevuld met – deels gekleurd – glas in lood.

Onder de vensters van de verdieping is de borstwering steeds voorzien van een reeks balusters, die zijn ingekaderd tussen banden. De banden lopen om over de pilasters. De balusters moeten doen denken aan Franse balkons; de vensters beginnen meteen op de bovenste band en bestaan uit twee draairamen met daarboven een bovenlicht zijnde een klepraam met middenstijltje. Ook hier ligt op de bovendorpel weer een Lodewijk XIV-krul.

Na weer uitvoerig geprofileerd lijstwerk volgen de kleinere vensters van de tweede verdieping. Zij zijn recht van onder, hebben weer afgeronde schouders en bevatten elk twee naar binnen draaiende ramen. In deze vorm stammen de vensters niet uit de 19de eeuw, maar van 1962. Voordien was sprake van veel 'plattere' vensters die een mezzaninoreeks vormden. Ze werden naar onderen verlengd (zie afb. 3).

Links van de gevel staat een inrijhek met twee vleugels, links opgehangen aan een gemetselde pijler, rechts aan de hoekpilaster van het huis. Het bestaat uit smeedijzer in een fraai krullenpatroon. De pijler heeft een natuurstenen bekroning die aan de bovenzijde rondloopt. Het geheel stamt uit de vroege 20ste-eeuw (reeds zichtbaar op een vroeg-20ste-eeuwse foto, afb. 3).

Achtergevel

De achtergevel telt twee bouwlagen met daarboven het evenwijdig liggende zadeldak. Hierop staan links en in het midden drie dakkapellen. Rechts werd in 1962 de lift in een eigen, hoog en vlakgedekt volume aangebouwd. De achtergevel is sinds de bouw van de bijgebouwen in 1986 gedeeltelijk inpandig geworden. Het linkse deel bevat de serre uit 1926 met daarop een balkon met gemetselde borstwering. Ten opzichte hiervan ligt de rechterhelft terug. Op de verdieping sluit rechts de achter- of zijvleugel van het complex aan.

De gevel is in zijn geheel gepleisterd en in een crèmekleur gesausd. De tuinpui van de serre en de achterdeur zijn blank gelakt en 'oorspronkelijk' dat wil zeggen in de staat die zij in respectievelijk 1926 en 1903 kregen.

De gevel wordt op verdiepingsniveau in twee helften gedeeld door een pilaster waar ook de geprofileerde gootlijst omheen loopt.

Op de verdieping is sprake van een dubbele balkondeur met rechts daarvan twee vensters. Het linkse venster is aan de binnenzijde geblindeerd. Van ramen, deuren en kozijnen is het meeste hout vernieuwd.

Rechterzijgevel

De rechterzijgevel (afb. 7) wordt door de jonge aanbouwen gedeeltelijk afgedekt. Er staat een plat gedekt tussenlid over drie lagen tegenaan dat oudbouw en nieuwbouw verbindt. Omwille hiervan zijn op beide verdiepingen ook forse doorbraken tot stand gebracht.

De zijgevel bestaat uit twee gevelhelften die beide een driehoekige top hebben. De vlechtingen langs de dakrand en het ene sierlijk gesmede balkanker wijzen op een ontstaan in de 17de eeuw. Opmerkelijk is dat de gevel aan de voorzijde, waar hij ongeveer een halve meter voor het tussenlid uitsteekt, gepleisterd is, terwijl hij achter (en in de toppen) gesausd is. Een beschadiging bovenaan bij de hoek met de voorgevel maakt zichtbaar dat de vlechtingen van de oorspronkelijke gevel nog doorlopen ter hoogte van de 19de-eeuwse uitbouw van de borstwering. Aan de achterzijde blijkt uit een wel vlak gepleisterd rechthoekig vlak ter hoogte van de tweede verdieping dat daar een venster is dichtgezet. Van de serre uit 1926 is de rechterzijmuur op een oudere tuinmuur gezet (afb. 8).

Linkerzijgevel

De linkerzijgevel bestaat uit de twee 17de-eeuwse kopgevels die beide in een driehoekige top eindigen. De gevel vertoont in het voorste deel een lichte knik, wat een restant van een oudere toestand zou kunnen zijn – mogelijk het 16de-eeuwse huis waarvan met de kelder iets over bleef.

De gevel loopt van origine over twee bouwlagen waarna de toppen worden bereikt. Bij de verbouwing van het pand waarbij het onderste stuk van de zolder de tweede verdieping werd, is de zaggoot tussen de daken vervangen door een wat hoger liggend platje. Dit is aan de buitenzijde goed zichtbaar. Een belangrijk element wordt gevormd door het versierde anker dat de achterste nokgording met de muur verbindt. Dit anker laat zich in de 17de eeuw dateren.

De muur is gepleisterd en van de schijnvoegen van een natuursteenblokkenimitatie voorzien. Alleen de linkse (achterste) gevelhelft bevat wandopeningen; twee kleine vensters op de verdiepingen en een groter venster aan het trappenhuis. Dit is een schuifvenster met twee vierruits ramen. De beglazing stamt uit het begin van de 20ste eeuw. Ervan uitgaande dat het trappenhuis op zijn historische plaats zit, kan het venster zelf veel ouder zijn. In de voorste gevelhelft geven verticale scheuren in het pleister de plaats van het rookkanaal aan.

Aan de achterzijde sluit een lagere aanbouw op de gevel aan. Een klein stuk gevel wordt door de aanbouw aan het zicht onttrokken.

Constructie

Kelder

Het pand bevat linksvoor een oude kelder. Deze bestaat uit twee beuken die haaks op de straat liggen en beide door een tongewelf worden gedekt. In het achterste deel van de scheidende muur bevindt zich de doorgang. Deze blijkt – tenminste gedeeltelijk – opgebouwd uit blokken kalksteen. Een 16de-eeuwse datering is daarmee mogelijk. De kelder zou een restant kunnen zijn van een huis dat aan het brede 17de-eeuwse huis vooraf ging. (Zie ook interieur.)

Draagconstructie

Het pand is op staal gefundeerd. De muur tussen de twee achter elkaar liggende voorzijden is wezenlijk onderdeel van de constructie. Hij is, afgezien van de latere doorbraken, tot aan de kapvoet behouden.

Gezien het gegeven dat het huis nog zijn volledig 17de-eeuwse bouwmassa (met kappen) bezit, waar in de 19de eeuw alleen een nieuwe voorgevel tegenaan is gezet, mag verwacht worden dat de vloerconstructies nog oorspronkelijk zijn. Boven de verdieping is deze ook op enkele plaatsen waargenomen. Het betreft een eenvoudige balklaag, hoogstwaarschijnlijk in grenen. Bovendien zijn de vloerdelen behouden (afb. 30).

Kapconstructie

Het huis heeft twee evenwijdig staande zadeldaken. Beide kappen hebben een identieke constructie van een sporenkap met vijf Oud-Hollandse gestapelde gebinten (afb. 34–37). Het is daarbij opmerkelijk dat de gehakte telmerken een reeks van 1 – 10 vormen die over beide kappen loopt. Afgezien van wat kleinere oude eiken en jongere vuren onderdelen, is de constructie in grenen uitgevoerd. Van de bovenjucken is een aantal benen vernieuwd. Ter plaatse van de liftaanbouw linksachter is de borstwering vervangen en een spantbeen verzaagd. Op het niveau van de in latere instantie gecreëerde tweede verdieping heeft men eveneens ingegrepen op de historische constructie.

Interieur

Kelder

De inpandige kelderentree bevindt zich achterin, onder het trapenhuis. Aan de voorzijde snijden de gewelven en de middenmuur waarop zij samenkomen een nis af. Deze zou daarom ouder kunnen zijn dan de gewelven. De toegepaste kalksteen in de doorgang suggereert echter dat de gewelven op hun laatst 16de-eeuws zijn. Meer verhelderend baksteenonderzoek is door de bepleistering niet mogelijk. Wel is zeker dat de gemetselde schappen veel recenter zijn.

Begane grond

Gang

De gang loopt van voor- naar achtergevel. Als structuur gaat de gang vermoedelijk ver terug; dat de linkerwand met zijn dikte een

buiten- of bouwmuur lijkt, geeft zelfs aanleiding om een relatie met de (16de-eeuwse) kelder te leggen.

De aankleding van de gang stamt uit de fasen van de voorgevelvernieuwing (XIX c), de verbouwing van 1903 en gedeeltelijke vernieuwing in 1926. Men ziet stilistische verschillen die gevolg zijn van de fasering. Er is veel blank gelakt hout, glas in lood door de fa. Gips, Art deco-lichtarmaturen, marmertegels op de vloer. Het is niet uitgesloten dat de hardboardplaten een rijkere plafondafwerking bedekken.

Vertrek rechtsvoor

Het vertrek rechtsvoor is aangekleed in een vrij zuivere Neo-Lodewijk XIV-stijl (afb. 20–23). Een aantal 'mismatches' in de combinatie van ornamenten verraadt de laat-19de-eeuwse origine. Overeenkomsten met de ornamentiek van de voorgevel geven aan dat het vertrek voor 1903 werd aangekleed.

Er is sprake van verfijnd timmerwerk met lambrisering en gecanneleerde pilasters, dat blank gelakt is. De Ionische kapitelen en enkele in zwikken voorkomende krullen zijn beschilderd met goudverf. Zowel de penantspiegel als de deurpartij links als de boezem van de schouwpartij rechts is voorzien van een schilderstuk (papegaai resp. bloemstillevens). In de achterwand bevindt zich een schuifpui waarmee een suite met de achterkamer gecreëerd is. Hier is echter al in 1926 een boekenkast van gemaakt (zie ook de beschrijving van het achtervertrek hierna). Bij het rijke gestucte en gawe plafond is goed gekeken naar de vormtaal die in de eerste helft van de 18de eeuw populair was. Een palmet zoals hier als middenornament toegepast is echter anachronistisch. Op de vloer ligt grijze vloerbedekking.

Vertrek rechtsachter

Het achterliggende vertrek is een 'neo-stijlkamer' die gebaseerd is op interieurs uit een iets eerdere periode, zo'n beetje de ontstaanstijd van het huis in de 17de eeuw. Rondom loopt een manskame betimmering met kussenpanelen. Aan de voorzijde is de betimmering over de hele wand aangebracht. Het middenstuk wordt gevuld door een raster van stijlen en regels met dunne plaatjes ertussen. Aan weerszijden staat een pilaster en daarna volgt een vaste kast met glasdeuren. Met name de bekroning van de kasten, met een schelpmotief in een boogveld, doet erg renaissancistisch aan.

Onderlinge vergelijking van het schrijnwerk van de verschillende betimmeringen wijst uit dat, hoewel ook zorgvuldig uitgevoerd, het stijl- en regelwerk van de voorwand van later datum is. Hiervoor komt het jaartal 1926 in aanmerking. De dichtzetting van de schuifdeuren staat niet op de bewaarde tekening, maar de de schouwpartij tegen de rechtermuur en de uitbouw van de serre wel. Deze onderdelen zijn met evenveel zorgvuldigheid in de trant van de oudere elementen uitgevoerd (vergelijk afb. 24 en 25).

Het plafond is 'versierd' met een moeder- en kinderbintenconstructie. Deze is wat te iel uitgevoerd om overtuigend te zijn. Op de vloer ligt beige linoleum.

Vertrek linksvoor

Van de rijke aankleding die het vertrek linksvoor in de late 19de eeuw kreeg is veel minder over. Dat ook hier sprake was van een luxueus geheel blijkt nog uit de omlijsting van de deur naar de gang, welke past bij de stijl van het rechtse voorvertrek. Het stucplafond is hier eenvoudiger en meer eclectisch van stijl met een middenrozet uit de catalogus. Tegen de rechterwand staat het rudiment van een stookplaats. Linksachter is een doorgang naar een onder het trapbordes gelegen toilet.

Trappenhuis

De trap verbindt begane grond de met eerste en tweede verdieping en bestaat uit twee maal een steektrap met tussenbordes. De vormgeving wijst op een relatief jonge toestand. Uit een aantal details blijkt dat voor deze trap onderdelen van een oudere zijn gebruikt. Het trappenhuis lijkt op zijn historische plaats te zijn gebleven. Het grote venster is 19de-eeuws. De gebrandschilderde beglazing met signatuur van J.W. Gips (afb. 26 en 27) zal in 1903 zijn geplaatst.

Vertrekken linksachter

Het deel linksachter is al een aantal keer gewijzigd. Nu zijn er een klein vertrek, toiletten en de lift gesitueerd. Nader onderzoek van de kale muren kan hier meer leren over vroegere indeling en gebruik. Bij herhaling zijn op deze hoek ook aanbouwen geplaatst en gewijzigd. Het kadastrale minuutplan van ca. 1824 toont dat er al een vleugel aan de Duivelshoek op het huis aansloot.

Eerste verdieping

De eerste verdieping wordt in tweeën gedeeld door een dwars liggende gang. De voorwand van deze gang is de scheidende muur tussen de achter elkaar liggende vleugels. De trap komt links in het midden boven. Links in de achtermuur, naast de lift, is een doorgang gemaakt naar de achterliggende nieuwbouw uit 1986. In het midden van de rechtermuur bevindt zich een doorgang naar de nieuwbouw ter rechterzijde. Voor en achter de gang liggen kleine vertrekken. Deze plattegrond heeft weinig te maken met een historische indeling.

In de gang en de vertrekken overheerst wit. De wanden zijn afgetimmerd, de plafonds verlaagd met systeemplafonds en op de vloeren ligt recente vloerbedekking. Sporen van de oudere situatie zijn echter niet geheel verdwenen. In de voorvertrekken zijn bij oplichten van de losse plafonddelen de resten van 19de-eeuwse stucplafonds te zien. Hiermee is ook een vroegere indeling te reconstrueren. Zo blijkt uit het lijstwerk en de tussenliggende afdruk van een wand, dat op de muurdam tussen het tweede en derde venster vanaf de rechtermuur een scheidingswand stond. Wanneer na strippen meer waargenomen wordt, kan misschien de hele 19de-eeuwse plattegrond worden gereconstrueerd.

Bijzonder is dat het vroegere vertrek rechtsvoor een gedecoreerd plafond had (heeft!) waarbij om het omlopende gestucte lijstwerk nog een met behulp van sjablonen geschilderde brede randversiering is aangebracht.

Tweede verdieping

De tweede verdieping is door horizontale splitsing van de zolder tot stand gekomen. De plattegrond volgt die van de eerste verdieping. Uit de periode waarin Raffy hier gevestigd was, de tweede helft van de 20ste eeuw kennen we twee verbouwingen met wijziging van de indeling. Aangezien de laat-19de-eeuwse verbouwing aan de voorgevel een verhoogde borstwering met – zij het aanvankelijk lagere dan de huidige – vensters met zich mee bracht, mag worden verondersteld dat dit verdiepingsniveau vanaf toen bij de woning was getrokken. De muur die dwars in het midden staat is de muur die de twee achter elkaar gelegen vleugels scheidt. De zakgoot erop is vervangen door een wat hoger liggend plat (zie ook afb. 6). Er is niets van een waardevolle oudere aankleding of indeling te vinden.

Zolders

Beide zolders worden met een eigen vlisotrapje bereikt. Er is in beide geen spoor van een indeling of belangrijke aankleding. Zeker interessant zijn de paren dichtgezette vensters, nu nissen, aan weerszijden van de (al dan niet verwijderde) schoorstenen. Deze zijn buiten niet waargenomen.

3

Waardering

Categorie 1: hoge monumentwaarde; behoud noodzakelijk

Categorie 2: positieve monumentwaarde; behoud wenselijk

Categorie 3: indifferente monumentwaarde; aangepaste vervanging mogelijk

Categorie 4: negatieve monumentwaarde; verwijdering wenselijk of noodzakelijk.

Externe waardering categorie 2

In de straatwand speelt het huis een voorname rol. Het is een typisch voorbeeld van een statig huis uit de 17de eeuw dat in de latere 19de eeuw van een nieuwe voorgevel werd voorzien. Externe monumentwaarden zijn positief.

Interne waardering

Exterieur

Bouwmassa categorie 1 / 3 / 4

De bouwmassa gaat terug tot de 17de eeuw. De uitbouw uit het Interbellum sluit op zorgvuldige wijze aan. Hoge monumentwaarde; behoud is vereist. De aanbouwen uit 1986 en het bovendakse deel van het lifthuis hebben een indifferente tot negatieve monumentwaarde; aanpassen of vervanging is gewenst.

Voorgevel categorie 1 / 3

De voorgevel is redelijk gaaf in zijn 19de-eeuwse staat behouden. Hoge monumentwaarde; behoud vereist. De vergroting van de (indifferent gewaardeerde) tweede verdiepingsvensters zou ongedaan gemaakt kunnen worden.

Achtergevel categorie 2 / 3

De achtergevel is in zijn muurwerk nog gedeeltelijk 17de-eeuws. Dat deel is positief gewaardeerd. De wandopeningen stammen in hun huidige gedaante alle uit het recente verleden. Beneden hangen ze samen met de monumentale interieurs. Boven kunnen vensters, deuren en dakkapellen worden aangepast.

Zijgevels categorie 2 / 3

Het muurwerk is historisch en wordt positief gewaardeerd. De jonge doorbraken in de rechtergevel hebben een indifferente monumentwaarde; aanpassen is mogelijk.

Constructie

Kelder categorie 1

De kelder heeft een hoge monumentwaarde; behoud is noodzakelijk.

Draagconstructie categorie 1 / 2 / 3

De delen van de constructie die tot de 17de-eeuwse opzet behoren hebben een positieve tot hoge monumentwaarde; behoud is vereist. Latere toevoegingen, zoals boven de tweede verdieping, kunnen worden aangepast.

Kapconstructie categorie 1 / 3

De kapconstructie is oorspronkelijk en hoogmonumentaal. De 20ste-eeuwse aanpassingen hebben een indifferente waarde; vervanging is mogelijk.

Interieur

Begane grond categorie 1 / 2 / 3

De vertrekken in het rechtse deel hebben een hoge monumentwaarde. Het vertrek linksvoor heeft, gezien zijn resteren historische aankleding, een gemiddeld positieve waarde. De trap ligt vermoedelijk op zijn oorspronkelijke plek, maar heeft op zichzelf geen monumentale waarde. Het deel erachter kan ook worden aangepast.

Eerste verdieping categorie 1 / 2 / 3

De 19de-eeuwse plafonds hebben, afhankelijk van de mate van hun behoud, een positieve tot hoge waarde. Zij hebben naast 'kunstwaarde' betekenis voor de reconstructie van de indeling (zoals ook de dwarsmuur voor de gang). De overige aankleding en indeling worden indifferent gewaardeerd; aanpassen is mogelijk.

Tweede verdieping categorie 3

Op de tweede verdieping is geen monumentale indeling of aankleding behouden.

Zolder categorie 2 / 3

Op zolder is, met uitzondering van de nissen in de wanden rechts, geen monumentale indeling of aankleding behouden.

Legenda

	hoge monumentwaarde; behoud noodzakelijk
	positieve monumentwaarde; behoud wenselijk
	indifferente monumentwaarde; aangepaste vervanging mogelijk
	negatieve monumentwaarde; verwijdering gewenst

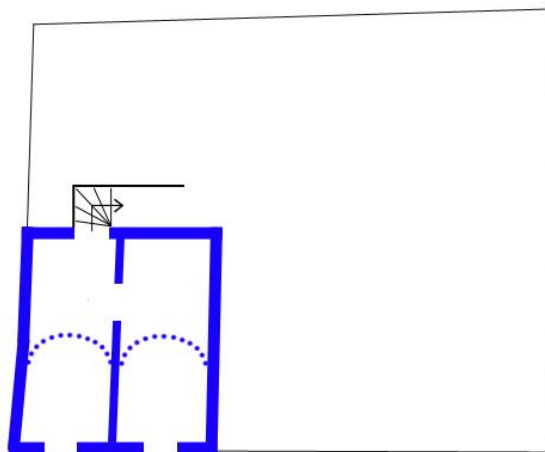
Een gekleurde streep langs de wand heeft betrekking op de waardering van de afwerking.

Een gekleurd kruis in een ruimte duidt de waardering van de (zichtbare) plafond boven het desbetreffende vertrek aan.

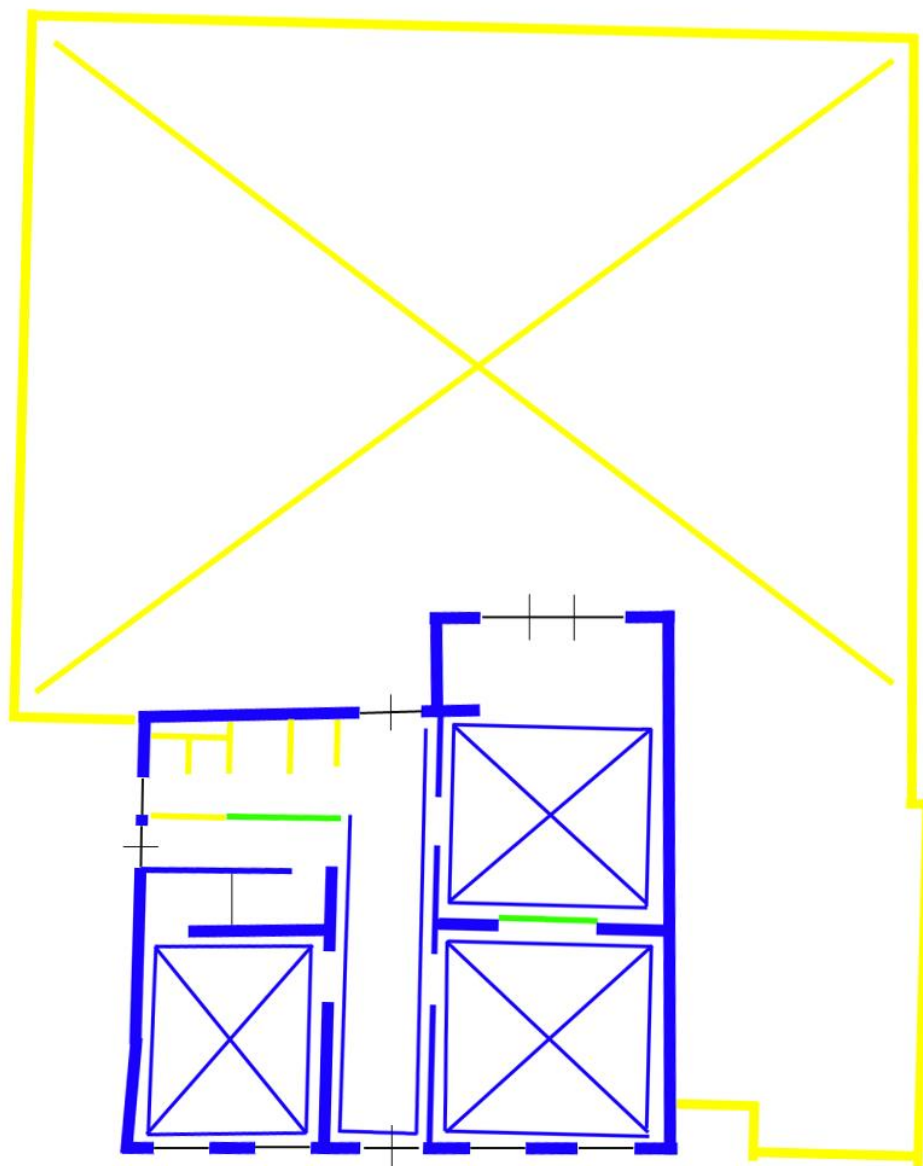
Een gestippeld kruis heeft betrekking op de, al dan niet zichtbare, constructie.

Kelder

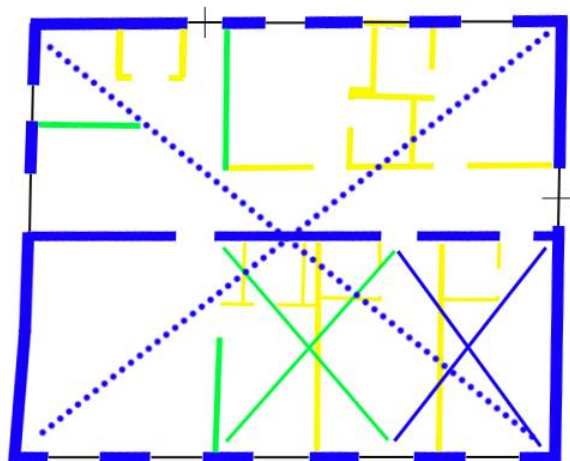

Begane grond

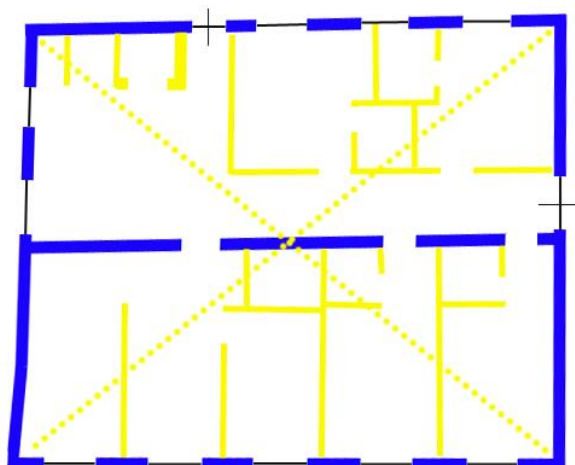

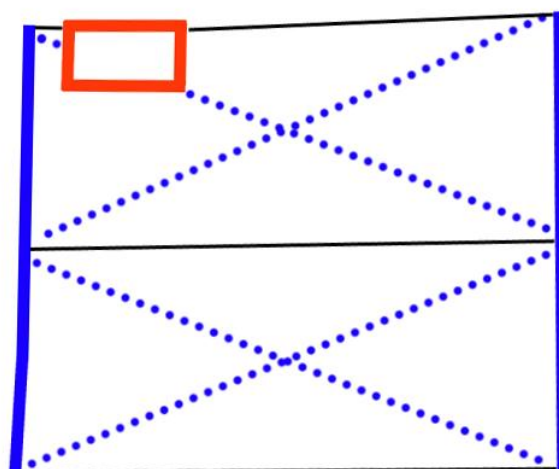
Eerste verdieping

Tweede verdieping

Zolder / kap

4

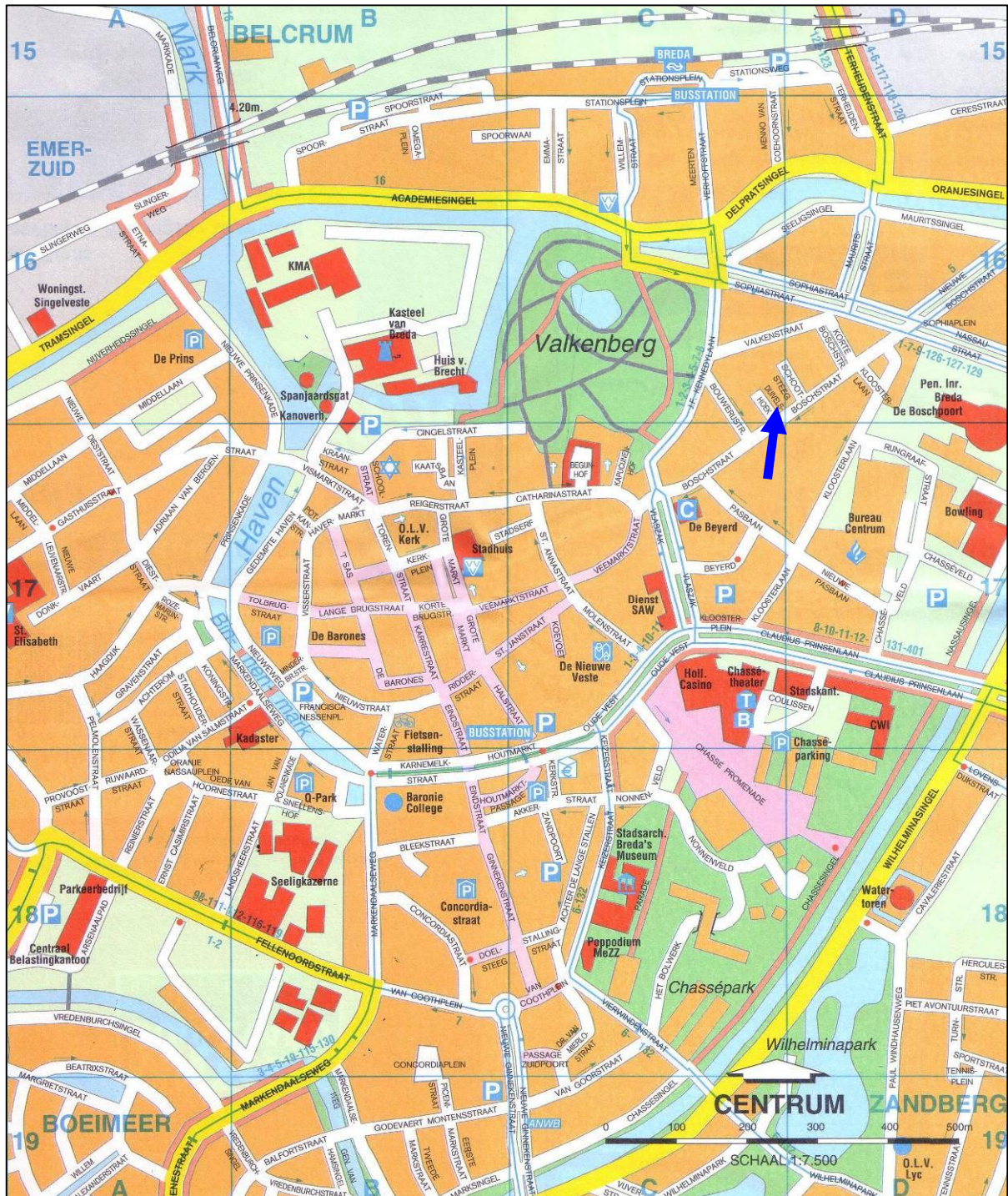
Advies

De bouwmassa van het 17de-eeuwse huis dient gehandhaafd te worden. Dit geldt ook voor de uitbouw rechtsachter. De duidelijk herkenbare toevoegingen uit 1986 kunnen worden vervangen.

Nieuwbouw dient zich te voegen naar het oude huis. In een toekomstige situatie moet de achtergevel weer als zodanig herkenbaar zijn – de toevoeging laat hier, tenminste visueel, en aan de rechterkant ruimte. Bij die nieuwbouw is het van betekenis dat in de historische situatie – in elk geval gedurende de laatste twee eeuwen – met het huis verbonden bebouwing langs de Duivelshoek heeft gestaan.

Van de begane grond is duidelijk dat de interieurs van de gang en de rechtervertrekken met zorg moeten worden benaderd. In de kamer linksvoor zijn enkele elementen (deurpartij, plafond) over die richtinggevend zijn bij nieuwe aankleding. Kleuronderzoek kan hier de verdere richting helpen bepalen.

Bij de ontmanteling van de eerste verdieping moeten de resterende stuc- en sjabloonplafonds in stand worden gehouden. Zo mogelijk in gerestaureerde staat kunnen zij het uitgangspunt van een herstelde/nieuwe indeling vormen.

Afbeelding 1: Actuele kaart van het centrum van Breda. Bij de pijl ligt Boschstraat 57. [Kaart: Falk]

Afbeelding 2: De kadastrale minuut van ca. 1824.

Afbeelding 3: Uitsnede uit een Ansichtkaart uit het begin van de 20ste eeuw. Aangezien het nu nog bestaande hek aanwezig is, moet de foto van na 1903 zijn. [Beeldbank Stadsarchief Breda, A0142]

Afbeelding 4: Uitsnede uit een foto uit 1961 Rechts nr. 57 met gepleisterde zijgevel. [H.A. Hagen, Beeldbank Stadsarchief Breda, 19610307]

Afbeelding 5: De voorgevel.

Afbeelding 6: Zijgevel links. De voormalige zakgoot is dichtgezet. Hier bevinden zich in de gevel twee driehoekige venstertjes.
Inzet met een van de 17de-eeuwse ankers.

Afbeelding 7: De top van de rechterzijgevel met vlechtingen, gezien vanuit een verdiepingsvenster van het rechts aangebouwde pand.

Afbeelding 8: De rechterzijgevel van achteren naar voren gezien. Bij de bouw van de serre in 1926 is gebruik gemaakt van een bestaande tuinmuur met ezelsrug.

Afbeelding 9: Van achter naar voren gezien de diverse aanbouwen uit 1986.

Afbeelding 10: De dichtgezette plaats met zicht op de serre en (achter de blauwe kast) de achterdeur.

Afbeelding 11: Halfopen uitbouw rechtsachter in de tuin. Daarvoor de nieuwbouw aan de Boschstraat.

Afbeelding 12: De kelder heeft twee naast elkaar gelegen tongewelven die haaks op de straat liggen. De scheidende muur doorsnijdt een nis in de voorgevel, die daardoor ouder lijkt.

Afbeelding 13: De doorgang tussen de beide beuken bevat een boog uit blokken kalksteen. Dit zou een datering in de 16de eeuw kunnen betekenen.

Betimmeringen en houten elementen in de gang op de begane grond. De indeling is op onze voorlopig vroegste plattegrond uit 1926 als bestaande toestand aanwezig. Het licht daarom voor de hand om deze elementen te plaatsen in de verbouwing van de begane grond in 1903.

Afbeelding 14: Deur met koperbeslag van de tochtput aan de voorzijde.

Afbeelding 15 (l.o.): Achterdeur en betimmeringen.

Afbeelding 16 (r.o.): Dubbel portaal naar het trappenhuis en de ruimtes linksachter met lift, toiletten etc.

Begane grond, vertrek linksvoor. De getoonde elementen lijken eerder gelijktijdig met de voorgevel tot stand gekomen dan in 1903. Datering is echter niet eenvoudig.

Afbeelding 17: Het stucplafond.

Afbeelding 18: De omlijsting van de deur naar de gang.

Afbeelding 20–23: Het vertrek rechtsvoor heeft een zorgvuldig uitgevoerde aankleding in een Neostijl die Renaissance en Lodewijk XIV combineert. Ook hier is de datering niet volledig helder, maar het leeuwendeel lijkt 19de-eeuws. De suitedeur is dichtgezet, omgevormd tot boekenkast, in 1926.

Vertrek rechtsachter met Neorenaissance betimmering.

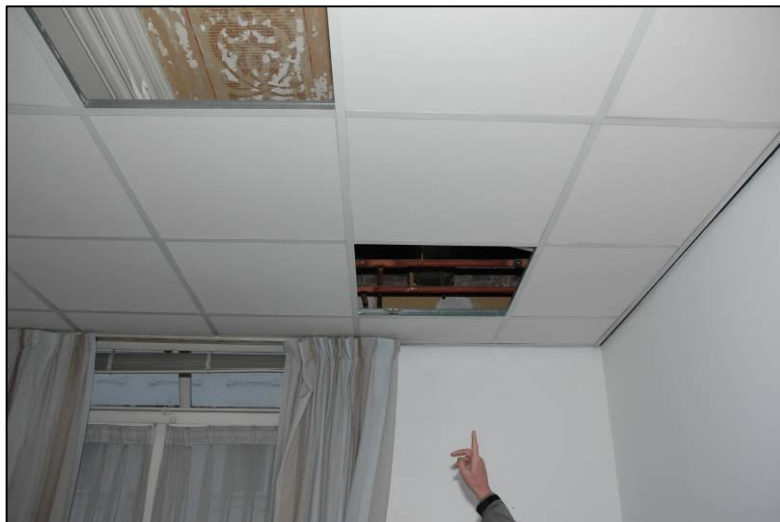
Afbeelding 24: De schouw is toegevoegd in 1926 – afgaande op de tekening.

Afbeelding 25: De schuifdeuren werden in 1926 verwijderd en vervangen door een paneelbetimmering die sterk lijkt op het oudere (19de-eeuwse?) werk, maar in detaillering afwijkt.

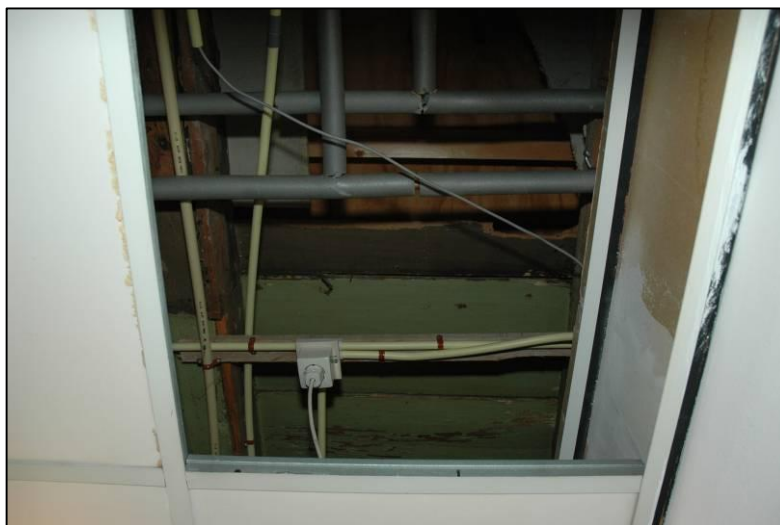
Afbeelding 26 en 27: Venster aan het trappenhuis in de linkerzijmuur. Het gebrandschilderd glas is gesigeneerd Atelier JW Gips Den Haag. Vermoedelijk stamt al het gekleurde glas in lood uit 1903. Gips leefde tot 1924.

Afbeelding 28 en 29: Op de verdieping is in de vertrekken rechtsvoor een belangrijk deel van de 19de-eeuwse plafonds bewaard. In het tweede vertrek van rechts zien we een plafond waarin gestuct lijstwerk gecombineerd is met een daaromheen lopende sjabloonschildering.

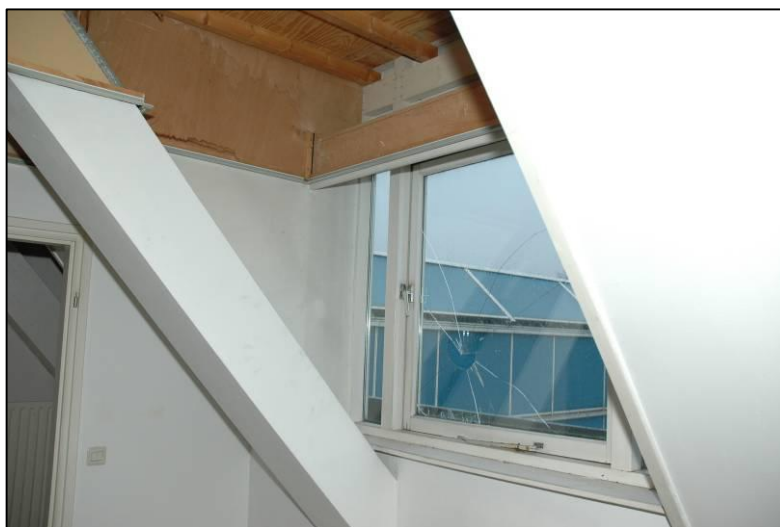

Afbeelding 30: De bovenliggende vloerconstructie is eveneens behouden. Het betreft een enkelvoudige balklaag met daarop gedisselde vloerdelen. Het geheel is 17de-eeuws en hoort bij de kapconstructie en de gedecoreerde ankers in de zijgevels.

Afbeelding 31 en 32: De dakkapellen aan de achterzijde, uitwendig en inwendig gezien. Zij zijn tot stand gekomen in 1978 toen de tweede verdieping werd verbouwd. Men heeft hierbij delen van de kapconstructie in ijzer vervangen.

Afbeelding 33: De dwarsgang met aan het einde de doorgang naar het rechts gelegen pand uit 1986.

Afbeelding 34 en 35: De twee kapconstructies hebben beide dezelfde, voor de 17de eeuw gebruikelijke vorm met twee gestapelde jukken. Ofschoon ook eiken is verwerkt, is vooral grenenhout gebruikt. Opmerkelijk is dat de vijf spanten van beide kappen een doorgaande reeks vormen, getuige hun telmerken. Per juk is steeds maar één nokgordingschoortje aangebracht. De zolders zijn in het recente verleden horizontaal opgedeeld.

Afbeelding 36: Beide topgevels aan de rechterkant bevatten nissen van dichtgezette vensters, welke aan de buitenzijde niet direct te zien zijn. Op de voorste zolder is een rookkanaal verwijderd.

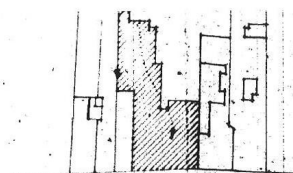
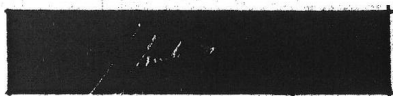

Afbeelding 37: Aan de linkerzijde van de achterste kap is ten behoeve van de lift (zie borstwering!) een spantbeen afgezaagd. Dit is met een nieuwe constructie in vurenhout gecompenseerd.

DE AANVRAGER

DORSCHTDAAT

RENVOL

BESTAAND WERK

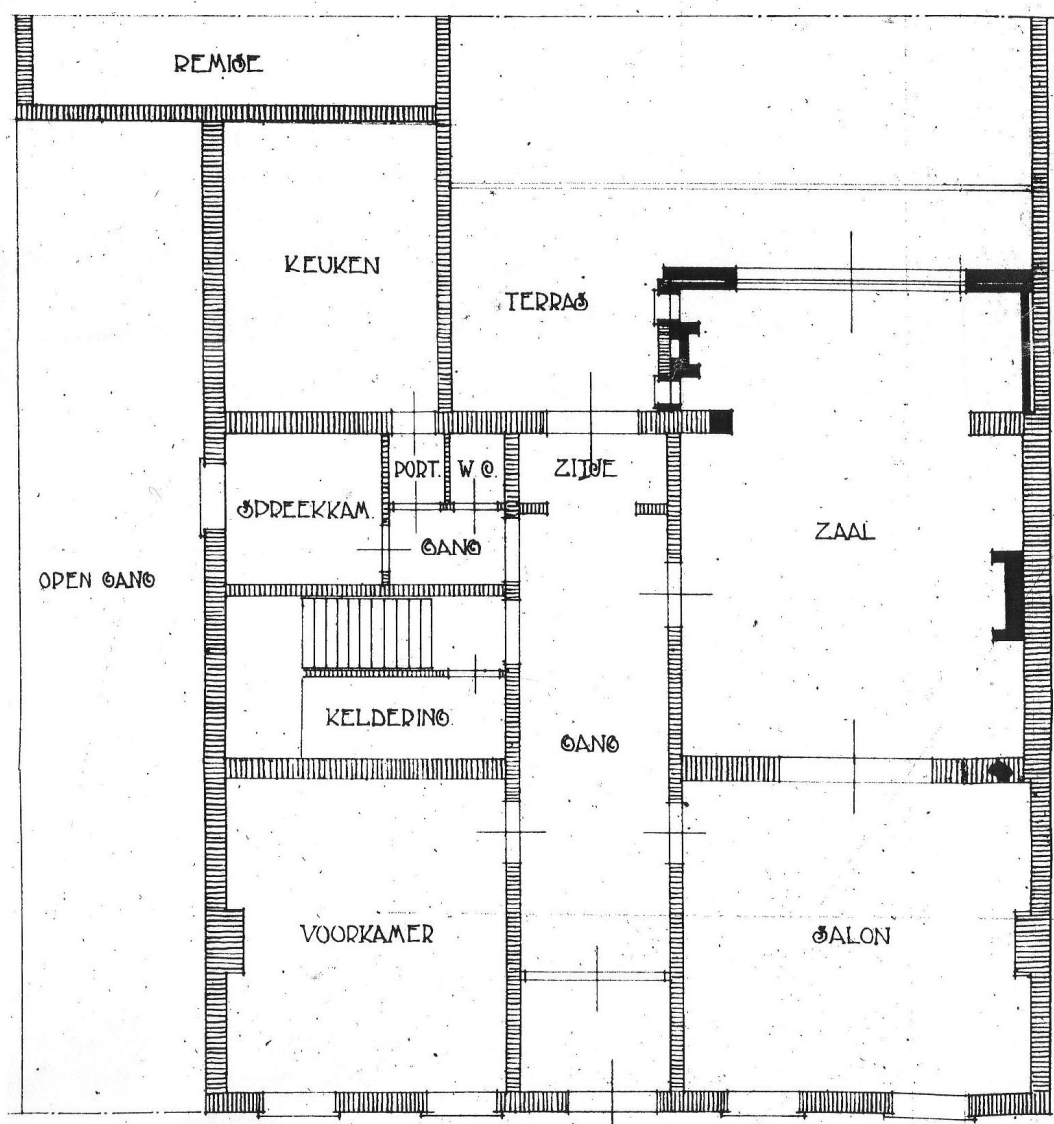
NEUW

77

SITUATIE GEM. BREDA

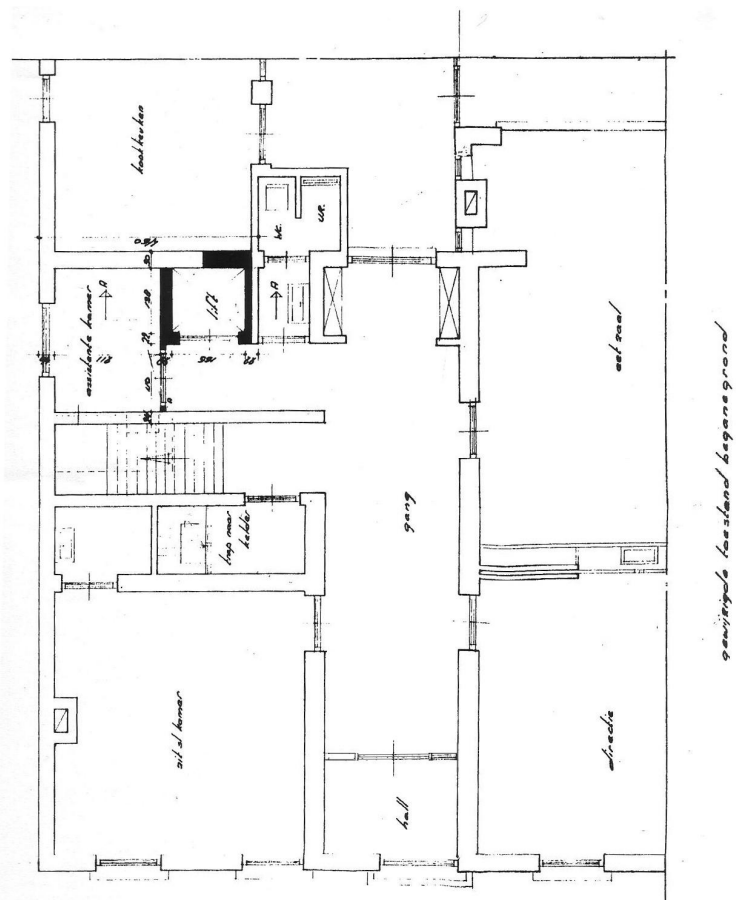
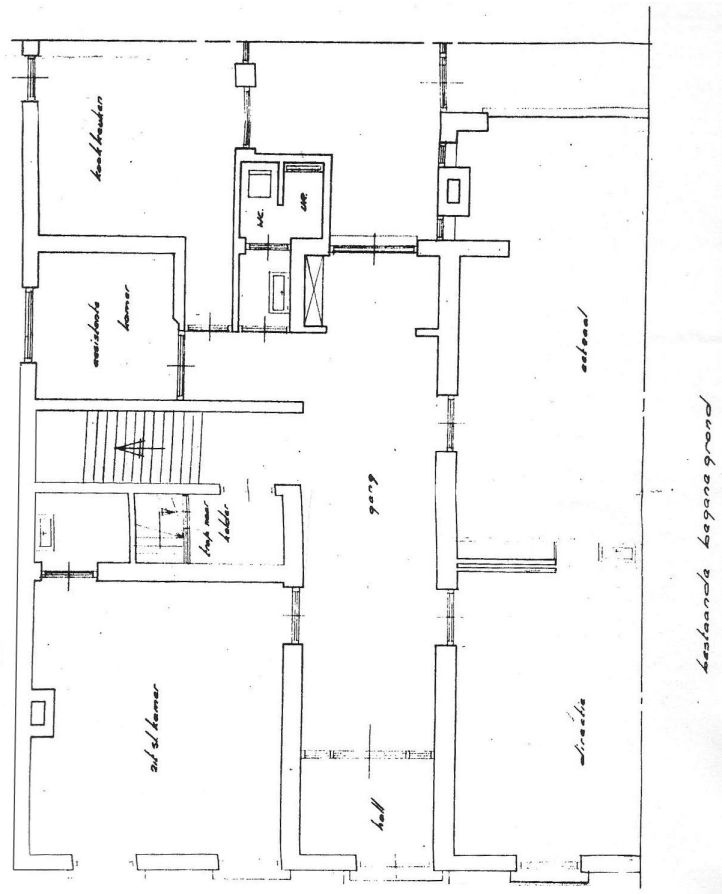
SECTIE D N° 6031

SCHAAL 1 A 1250

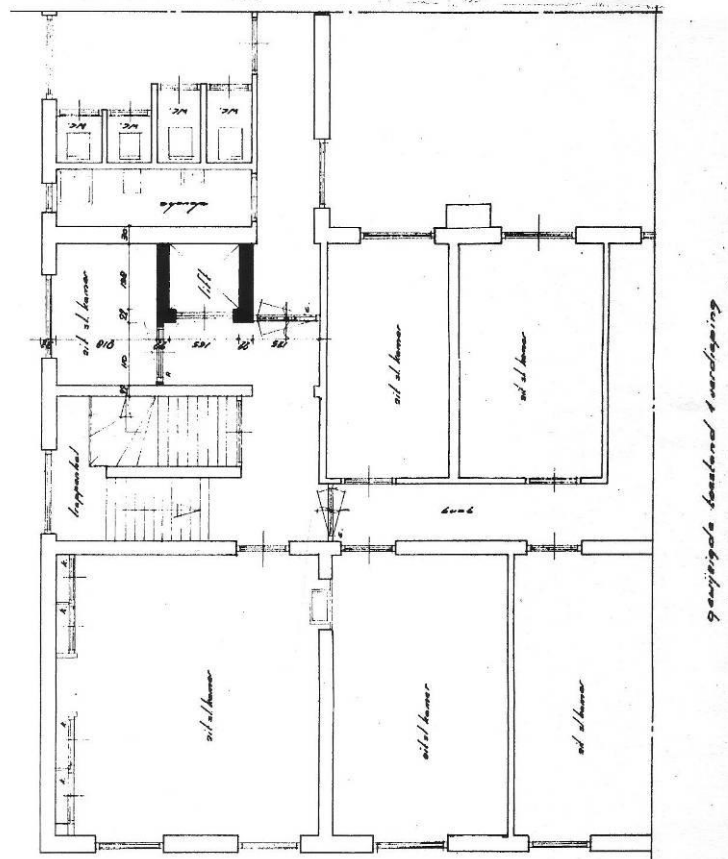
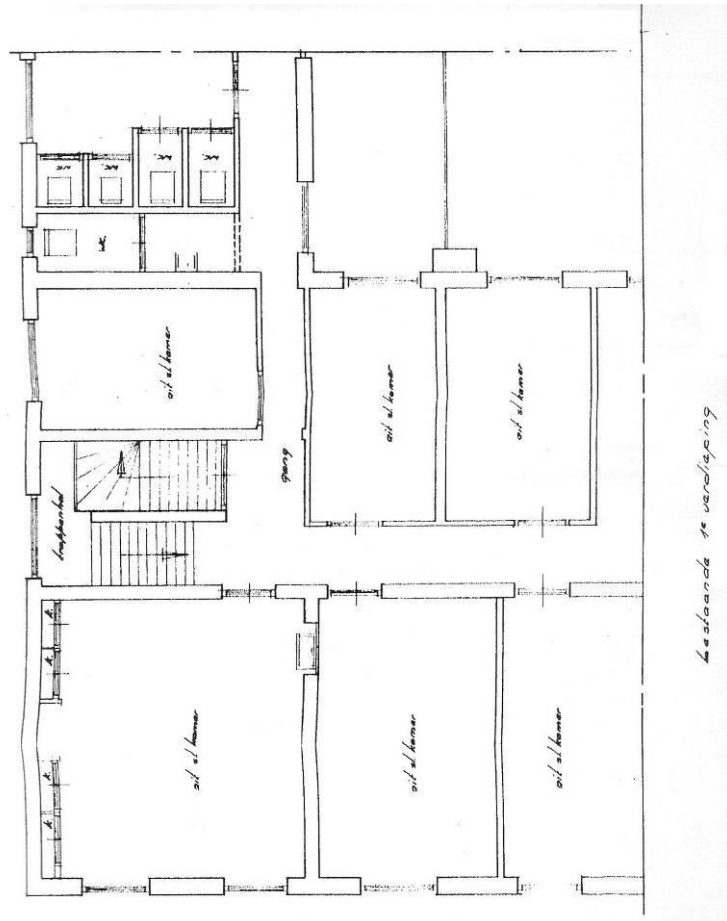

GEW. PLAN DES GROOND

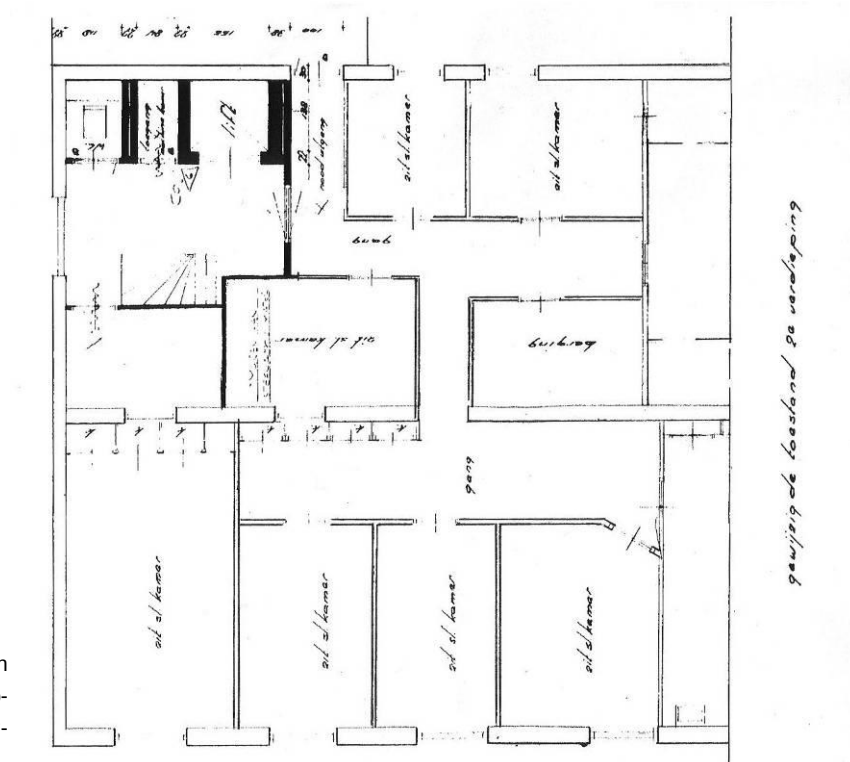
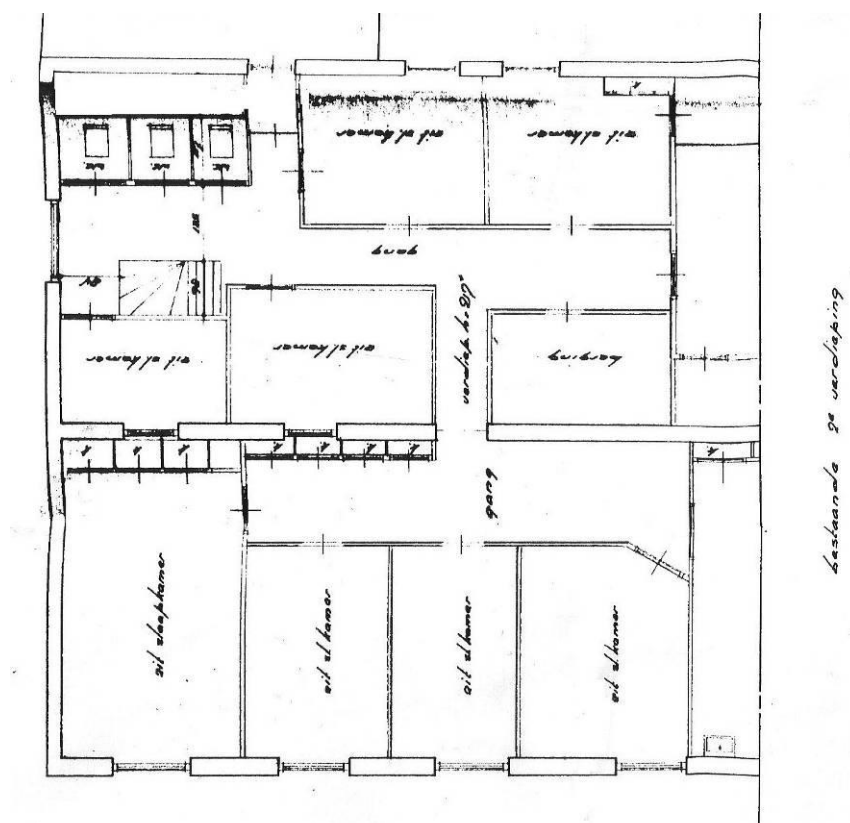
Afbeelding 38: De ingrepen in 1926. [Stadsarchief Breda]

Afbeelding 39 en 40: Wijzigingen in 1962 aan de begane grond. Boven bestaand, onder nieuw. Waarom steeds de rechterstrook is afgesneden is ons niet bekend. [Stadsarchief Breda]

Afbeelding 41 en 42: Wijzigingen in 1962 aan de eerste verdieping. Boven bestaand, onder nieuw. [Stadsarchief Breda]

Afbeelding 43 en 44: Wijzigingen in 1962 aan de tweede verdieping. Boven bestaand, onder nieuw. [Stadsarchief Breda]